

Ніна МАЗУР

“КОЛЕСО” НА УЗВОЗІ

Навесні 1988 р. у двоповерховому будиночку на Андріївському узвозі відчинив свої двері новий театр. Невідомо, хто вперше назвав цю маленьку старовинну вулицю “київським Монмартром”, але назва прижилась, – мабуть, тому, що частково справді відповідала дійсності: художники, скульптори, народні майстри перетворили узвіз на виставку просто неба, і навіть пройтися його бруківкою означало доторкнутися до таїни мистецтва. А що за Монмартр без кав’ярень та численних театрів і театриків? На справжньому Монмартрі ці два поняття часто-густо об’єднувалися, і тоді виникав “театр-у-кав’ярні”, – можна і з друзями за чашкою духмяної кави посидіти, і з акторами зблизька поспілкуватись, – від серця до серця...

Мабуть, людська природа однакова і в Парижі, і в Києві; отже, і наш “Монмартр” розжився на власне “кафе-театр”. Його творці – студійці на чолі з режисером Іриною Кліщевською (ми ще повернемося до цього імені) назвали своє дітище “Колесом”, – нехай котиться бруківкою Андріївського узвозу, рухається, живе...

Це був час, коли студії народжувалися бурхливо, спонтанно, – історико-політичні причини виникнення цього явища розглядалися вже не раз і є широко відомими. Розбурхана соціальна хвиля викидала на “студійний берег” усе – і справжні мистецькі коштовності, і підробки, і звичайну піну. Піна з часом зникала, підробки гинули за браком таланту і свіжих ідей, а діаманти починали, як їм належить, відбивати світло.

Діамантом, як виявилось, було юне “Колесо”.

Уже перші вистави: “Ку-ка-ре-ку!” за В.Москаленком, “Повір, тоді зрозумієш” за А.Зурабовим, “Триптих для двох” за С.Злотниковим – привабили до себе київську публіку. По-перше, дійству передували виступи бардів у кав’ярні, – це створювало особливу атмосферу інтимності. По-друге, репертуар, як бачимо, формувався за принципом “дуетів”: два актори на сцені (або ж одна актриса – у “Людському голосі” за Ж.Кокто), підкреслена камерність,

сповідальність. Цього вимагав час, цього чекав глядач, стомлений від гучної публічності буття. По-третє, маленький зал на другому поверсі – на 60-70 місць, знайомі обличчя акторів (“театр-сім’я”, вісім осіб), які творять світ театру просто-таки тут, поруч, на відстані, меншій двох метрів... Цікаво і спокусливо...

Аншлаги надихнули молодь “Колеса” на створення вистави безпосередньо на першому поверсі, у кав’ярні. Фантазія за поезією П. Беранже “Любити, палати і бути таким, як колись” розігрувалася при свічках, за келихом доброго вина...

Так званий “госпрозрахунок” не зміг знищити новий театр; він не просто виживав, а повноцінно існував у запропонованих складних економічних умовах.

Наприкінці 80-х – на початку 90-х років у репертуарі театру з’являються п’єси забороненої в ті часи Л.Петрушевської: “Чинзано” й “День народження Смирнової”, а також весела французька комедія “Генерали у спідницях” за Ж.Ануєм. Перші втілював на кону режисер Вахтанг Чхайдзе, який від народження “Колеса” плідно співпрацював із ним, а комедію поставила сама Ірина Кліщевська, режисерський досвід якої на цей час був уже чималий. “Генерали у спідницях” мали (і мають досі) чималий успіх. У цій виставі виразно виявились риси режисури керівника театру: творча винахідливість, уміння вдало використовувати малий сценічний простір, естетизм мізансценування, гуманістичне звучання загальної ідеї. Яскравим національним колоритом пройнята ще одна робота тих часів – “Українські вечорниці”. До традиційного дійства, що спирається на фольклорні мотиви, долучено гоголівські персонажі. Глядач має змогу погостювати в хаті у Солохи, посміятися з кумедного чорта і завзятого волоцюги-дяка, послухати гарних українських пісень...

1993 р. “Колесо” відзначило постановкою п’єси Панаса Саксаганського “Шантрапа”. Доля цієї класичної комедії досить своєрідна. Сам автор втілював її на кону 1914 р.,

О. Бірюков, В. Бойко, О. Хорошко (зліва направо) у виставі “Шантрапа” П. Саксаганського, реж. І. Кліщевська, Київський театр “Колесо”

І. Кліщевська та С. Колокольников у виставі "Азалія"
 І. Жаміака, реж. В. Суд'їн, Київський театр "Колесо"

доручивши головну роль Марії Заньковецькій. Відтоді "Шантрапа" – п'єса про залаштункове життя провінційного українського театру – більше не бачила світла рампи аж до... постановки її у "Колесі". Ірина Кліщевська зуміла побачити актуальність забутого твору і змусила глядачів упізнати в колізіях комедії сучасну пронизливу ноту – сором за приниження людської гідності тих, хто має творити вічні мистецькі цінності. Саме за цю виставу театр "Колесо" отримав Гран-прі на фестивалі "Слов'янські зустрічі", що був заснований і вперше проведений у 1994 р. саме з ініціативи театру.

Взагалі 1994 р. був незвичайним для "Колеса". По-перше, театр став державним. Це офіційне визнання художніх здобутків маленького театального колективу надавало певності в завтрашньому дні, а відтак і збільшувало можливості для здійснення творчих задумів. Радісний настрій трупи, яка налічувала вже шістнадцять осіб, відбився на репертуарі. Низка комедій, – ексцентричний "Випадок у готелі дю Комерс" Ф.Вебера (постановник І.Кліщевська), лірична "Азалія" І.Жаміака (постановка В.Суд'їна) та епічна "Міріам" О.Юр'єва (режисер В.Чхайдзе) – прикрасила афішу того року і стала новим кроком у формуванні непересічного обличчя театру-кафе на Андріївському узвозі...

"Коли ми відкриваємо світ, світ відкриває нас". Настали роки, коли ця стара істина неначе засяяла новим

світлом для українського суспільства. До співпраці у "Колесі" було запрошено американського режисера Ніла Флекмана, який поставив тут психологічний трилер "Terra incognita" за новелою Генрі Джеймса. Так почався спільний проект "Класика на камерній сцені", у рамках якого глядачі з м. Ашвілл (США) змогли побачити українську "Шантрапу" та "Генералів у спідницях", а на сцені "Колеса" було репрезентовано американську виставу "Грона гніву" за Дж. Стейнбеком. Водночас вистава "Вечорниці" з успіхом подорожувала Францією.

Відчутне тяжіння українського театру до світової класики підтвердила робота над постановкою п'єси Педро Кальдерона "Дама-примара". Копітка праця всього колективу і насамперед постановника Ірини Кліщевської дала гарні наслідки: престижною театральною премією "Київська пектораль - 96" було відзначено музику до вистави (композитор М.Чембержі), а сама вистава мала гарні відгуки на Міжнародному фестивалі в Единбурзі (Шотландія).

Пошуки в царині класики продовжувались. Трагічні "Сни Родіона Розкольниково" за романом Ф.Достоевського "Злочин і кара" (режисер Ю.Непша) та водевіль-модерн "Пристрасті дому пана Г.П." за п'єсою Олени Пчілки "Суджена - не огуджена" (постановка В.Чхайдзе) репрезентували на сцені "Колеса" відповідно російську та українську літературну класику. І, нарешті, визначна перемога: "Київську пектораль-2000" за кращу камерну виставу року отримала поставлена Іриною Кліщевською п'єса Я.Стельмаха "Емма" – інсценізація роману Г.Флобера "Мадам Боварі". Вишукана вистава, оригінальна як за режисерським задумом (на сцені діють три Емми – три іпостасі загадкової жіночої душі), так і за естетикою сценічного втілення, сповненого чуттєвих театральних метафор, знаходить шлях до серця і пересічного глядача, і досвідченого театального професіонала.

О.Кривда, В.Бойко, Г. Зражевська (зліва направо) у виставі "Дама-примара"
 П.Кальдерона, реж. І. Кліщевська, Київський театр "Колесо"

Ірина Кліщевська в головній ролі у виставі “Їж мене!” за п’єсою Е. Сверлінга

Чутливість до “сейсмічних коливань” театральної естетики, притаманна “Колесу”, привела театр до пошуків сучасної театральної мови. Аналіз природи впливу мистецького явища на людину, вівісекція мови як засобу спілкування, невербальність як принцип – покладені в основу роботи французького режисера П.-Ж.Валентена, якого запросив театр для постановки спектаклю “Каспар” за п’єсою Петера Хандтке. Експеримент виявився цікавим, і Ірина Кліщевська пішла далі. Вона поставила оригінальну, сповнену дивних “гастрономічних” алюзій п’єсу сучасного шведського драматурга Ентоні Сверлінга “Eat me! Їж мене!” і сама зіграла в ній головну роль ексцентричної, чарівної і глибоко нещасної жінки, яка будь-що прагне повернути втрачену прихильність чоловіка. Ця складна і надзвичайно людяна за звучанням вистава-дует (актор В.Пупков “вдало впорався” із своєю роллю без тексту) отримала високу оцінку на фестивалі у Стокгольмі.

Мабуть, уже час нам окремо зупинитись на особистості керівника “Колеса” – адже саме їй, заслуженій артистці України Ірині Кліщевській, мініатюрній граційній жінці, виявилось до снаги створення й утримання “на плаву” театрального корабля – у часи, далеко не найкращі для подібного подвигу.

Киянка за народженням, вона закінчила Державний інститут театрального мистецтва ім. Карпенка-Карого (майстерня М.Ю.Резніковича) як режисер але той, хто бачив її жіночну Лею в “Азалії”, або стійку Міріам в однойменній виставі, або ж зворушливу героїню “Їж мене!” – не матиме й сумніву, що перед ним талановита актриса. Той же, хто зустрине цю ніжну жінку на репетиціях як режисера, буде певен, що бачить вольового професіонала - постановника, який добре знає, чого хоче від акторів і як домогтись бажаного.

Правда ж у тому, що Ірина Кліщевська – і справжній режисер, і справжня актриса. Та ще й – справжній керівник створеного нею театру. Хоча в розмові про нього – небагатослівна.

– Скажіть, пані Ірино, чи близька Вам ідея театру-сім’ї? Ви свідомо створювали саме такий театр?

– Ніколи не замислювалась, чи можна так назвати “Колесо”. Думаю, що за принципом “акторського братства” (мені ближча така формула) створювались усі стаціонарні трупи, – починаючи від Шекспіра, Мольєра, Саксаганського. Я – за репертуарний театр і ніколи не була прихильником псевдосучасної антрепризи. “Зібрались – розбіглись” – це не для мене...

– Мабуть, не випадково актори - “ветерани” “Колеса” досі тут працюють...

– Авжеж не випадково. Це ж їх життя. Їх і моє. Зараз у трупі п’ятеро тих, хто починав зі мною. Саша Бірюков, Валя Бойко, Галя Зражевська, Олег Лепенець, Діма Лялько...

– Чи можете Ви назвати якусь певну творчу лінію, якої дотримуетесь?

– Я роблю те, що мені цікаво сьогодні, – адже життя змінюється. Мабуть, незмінним є цікавість до психології, – все ж школа Товстоногова, Резнікович – його учень. Ще важливі для мене певні естетичні засади. І, – насамперед, – гуманістичний дух спектаклю: завжди про людину і задля людини. А в роботі – обов’язково враховую індивідуальність актора; хоча врешті-решт примушую робити те, що потрібно. Без цього нема режисера.

– Ваші улюблені постановки?

– Бачите, я люблю кожен свою роботу – в ту мить, коли народжується цей фантом, що зветься виставою. І завжди підтримую спектаклі, щоб були “у формі”.

– Але ж є та особливість, яка вирізняє Ваш театр?

– Певно, те, що “Колесо” – не акторська масовка, а ансамбль акторів. Кожен із них – особистість, кожен має своє “соло”. Я високо ціную і дбайливо зберігаю певну студійність стосовно акторського існування в нашій трупі. І ще, мабуть, важливо, що, граючи на малій сценічній площадці, ми ніколи не повторюємо організацію простору, сценографію. Хоча іноді я бачу сни про велику за обсягом сцену...

– Пані Ірино, Ваш творчий секрет?

– Секрет? Не знаю... Просто я люблю те, що роблю. От, мабуть, і все.